

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE MET INGREEP IN DE BODEM

ZOUTLEEUW – DR. R. LOWETSTRAAT

J. CLAESEN, A. DEVROE,
R. VAN DE KONIJNENBURG & B. VAN GENECHTEN
APRIL 2015

COLOFON

Opgraving ☐

Vergunningsnummer:

Datum aanvraag:

Naam aanvrager:

Naam site:

Prospectie ☒

2015/124

18 maart 2014

Jan Claesen

Zoutleeuw, Dr. R. Lowetstraat

Project

Archeologische prospectie met ingreep in de bodem – Zoutleeuw, Dr. R. Lowetstraat.

Opdrachtgever

Familie Vangeffelen
J. Vandenbemptlaan 43
3001 Heverlee

Opdrachtnemer

ARCHEBO bvba
Merelnest 5
B-3470 Kortenaken, België
BE 0834.280.172

+32 (0)499/24.65.89
info@archebo.be

Projectuitvoering

Jan Claesen, ARCHEBO bvba
Ben Van Genechten, ARCHEBO bvba
Rik van de Konijnenburg, HAAST bvba
Annika Devroe, zelfstandig archeologe

ARCHEBO-rapport 2014/025
ISSN 2034-5615

© 2015 ARCHEBO bvba

ARCHEBO aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijke toestemming van de opdrachtgever.

Inhoud

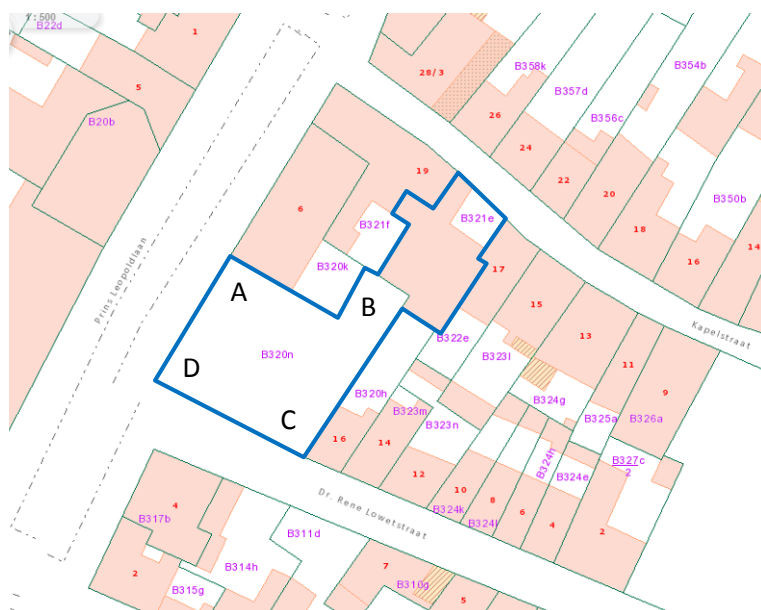
ADMINISTRATIEVE FICHE	i
1. INLEIDING	1
2. PROJECTBESCHRIJVING	1
3. GEOGRAFISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING	3
3.1. GEOGRAFIE - TOPOGRAFIE	3
3.2. BODEMKUNDIGE SITUERING EN EVALUATIE	4
4. GEPLANDE RUIMTELIJKE ONTWIKKELING	6
5. ARCHEOLOGISCHE EN CARTOGRAFISCHE BRONNEN	6
5.1. ONDERZOEKBALANS EN CAI	6
5.2. ICONOGRAFISCHE EN CARTOGRAFISCHE BRONNEN	9
6. HISTORISCHE LITERATUUR	16
7. BESLUIT	17
8. TE BEANTWOORDEN ONDERZOEKSVRAGEN IN HET KADER VAN DE BUREAUSTUDIE	18
9. METHODE	22
10. RESULTATEN PROEFSLEUVEN	22
10.1. ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS	22
10.2. ARCHEOLOGISCHE SPOREN EN STRUCTUREN	22
10.3. ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN	27
11. EVALUATIE, WAARDERING EN AANBEVELINGEN	29
11.1. EVALUATIE EN BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	29
11.2. WAARDERING	31
11.3. AANBEVELINGEN	31
12. BIBLIOGRAFIE	31
13. BIJLAGEN	32

ADMINISTRATIEVE FICHE

Opdrachtgever		Familie Vangeffelen	
Uitvoerder		ARCHEBO bvba	
Vergunninghouder		Jan Claesen	
Bewaarplaats archief		Familie Vangeffelen	
Bewaarplaats vondsten		Familie Vangeffelen	
Vergunningsnummer		2015/124	
Projectcode		ZOLO	
Vindplaatsnaam		Zoutleeuw, Dr. R. Lowetstraat	
Locatie	Provincie	Vlaams-Brabant	
	Gemeente	Zoutleeuw	
	Deelgemeente	Zoutleeuw	
	Plaats	Dr. R. Lowetstraat	
Lambertcoördinaten	A	x	201645
		Y	169550
	B	x	201669
		Y	169546
	C	x	201655
		Y	169524
	D	x	201635
		Y	169534

Kadaster (CadGIS 2015)

Afd.1, sec. B percelen : 320N & 321E

Kaart onderzoeksgebied

Begin- en einddatum terreinwerk	14/04/2015
Grootte onderzoekbaar projectgebied	547 m ²
Grootte onderzochte oppervlakte	13 m ²

1. INLEIDING

Binnen de stedenbouwkundige vergunning voor de bouw van appartementen werd een archeologische prospectie met ingreep in de bodem opgelegd door het Agentschap Onroerend Erfgoed aan de bouwheer.

De opdracht werd door de bouwheer, de familie Vangeffelen, toegekend aan ARCHEBO bvba op 17 december 2014.

De prospectievergunning werd afgeleverd op 30 maart 2015.

Dit document vormt het eindrapport van deze opdracht.

2. PROJECTBESCHRIJVING

Doel van de prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om in situ behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen).

Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

Tijdens de bureaustudie:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
- Hoe was de oude perceelsindeling?
- Hoe groot waren de verschillende huizenblokken?
- Welke info is er nog terug te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?
- In welke mate is het terrein verstoord?
- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de prospectie met ingreep in de bodem beantwoord worden?
- Wat is de te volgen strategie tijdens het prospectieonderzoek?

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem:

- Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?
- Op welke diepte bevindt zich de natuurlijke bodem?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten? En hoe zijn die over de verschillende proefputten heen gelinkt?
- Bevatten deze lagen archeologisch vondsten en uit welke periode dateren deze vondsten?

- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen Kleine Gete?
- Kunnen er afbakeningen gemaakt worden naar chronologie, ruimte (omvang, verspreiding, indeling site, ruimtelijke relaties) en functie (incl. de argumentatie)?
- Wat is de verwachte en vastgestelde bewaringstoestand van de sporen / van de verschillende afbakeningen / van de vindplaats in zijn geheel?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen in situ behoud)?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die niet bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
 1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

De opgeleverde eindproducten omvatten (in overeenstemming met de BVS):

- Het eindrapport
- Het werkputinplantingsplan
- Sporenplannen
- Het onderzoeksarchief, met onder meer:
 - Inventarislijsten vondsten, sporenbeschrijving, plannen/tekeningen, foto's
 - Dagboek
 - Rapport
 - Foto's, plannen/tekeningen, profieltekeningen en beschrijvingen
 - Vondsten

3. GEOGRAFISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING

3.1. GEOGRAFIE - TOPOGRAFIE

Een uitgebreide topografische situering vinden we al terug in een beschrijving van De Cantillon uit 1770.¹

‘Deze stad, op de Frontieren van het Bisdom Luik, is op een moerassigen grond gebouwd, welke haar des te ongenaakbaarder maakt, naar maate zy dezelve door middel van Schutsluizen onder water kan laten loopen. De Latynen hebben deze Stad Leve Fanium, en de Nederduitschen Sout Leeuwen, genoemd, onder welke naam men ze beter kende, dan onder dien van Leeuwen of Lean. Zy ligt een myl van St. Tron, twee van Tirlemont en vier van leuven. De Rivier de Geete besproeid haare Velden, welke aan Kooren, zeer vrugtbaar zyn; maar de Lucht is daar ongemeen scherp en zo ongezond, dat de sterkste Mensch, daar, binnen korten tyd, ziek moet worden. In ’t Jaar 1721, heeft men de oevers van de Geete verwydert en uitgegraven, om dezelve dieper en vaarbaar te maken tot aan de Demer... Voor het overige is het Stadhuis een Gebouw dat fraay genoeg is voor een plaats die so slegt bewoond is, en daar weinig volk hun verblyf zoekt. ... In de voorgaande Eeuwen, was deze Stad een plaats van Ballingschap, voor zodanige personen, welke de Hertogen van Brabant, tot deze straffe veroordeelden. Zy konden naauwelyks een plaats vinden, welke minder gezond was, en om iemand schielyker af te matten, en ziek te doen worden: ook was men genoodzaakt, om dikwils het Garnisoen te doen veranderen, welk men eertyds daar onderhield, uit hoofde van de aangelegenheid van het Post-Comptoir [...]

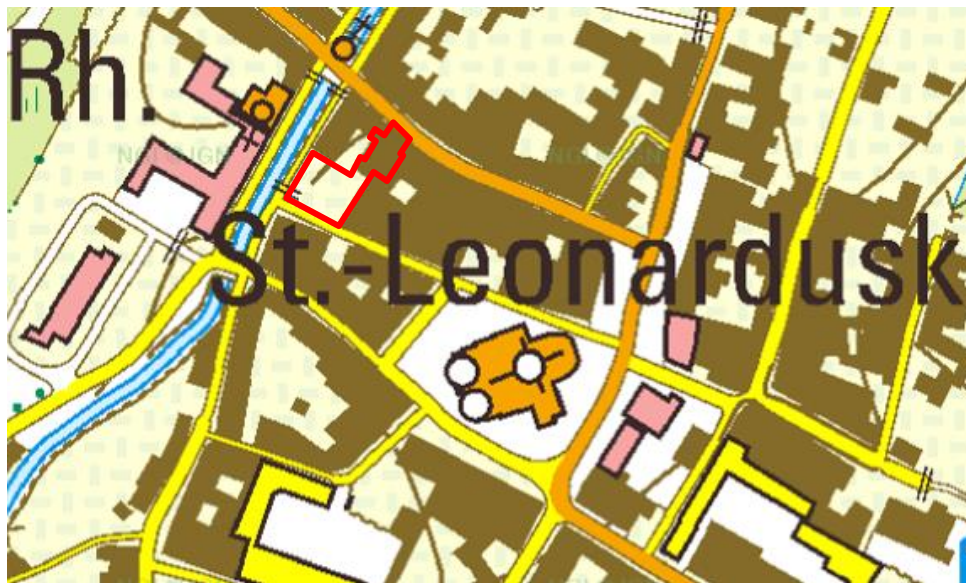
Zoutleeuw is dus gebouwd op de grens met het Prinsbisdom Luik als een grens- en garnizoensstad temidden van een moeras. De moerasgassen moeten dermate sterk geweest zijn dat het zeer moeilijk leven was in de stad en men het zelfs beschouwde als een soort ballingsoord; men kon delinquenten niet strenger straffen!

Zoutleeuw ligt in Vochtig Haspengouw. Het bodemtype is hoofdzakelijk zandleem/leem met een vaak relatief sterk versneden reliëf. Het belang van natte dalen neemt toe ten opzichte van het zuidelijk gelegen Droog Haspengouw. Bodemontwikkeling gebeurt in Vochtig Haspengouw op het pre-Quartair substraat. Deze gronden kunnen sterk verschillen van de normale bodems van de leemstreek. Algemeen wordt gesteld dat leemgronden zeer hoogwaardige landbouwgronden zijn; deze leemgronden, die sinds eeuwen goed bemest worden, behoren tot de meest productieve van België.²

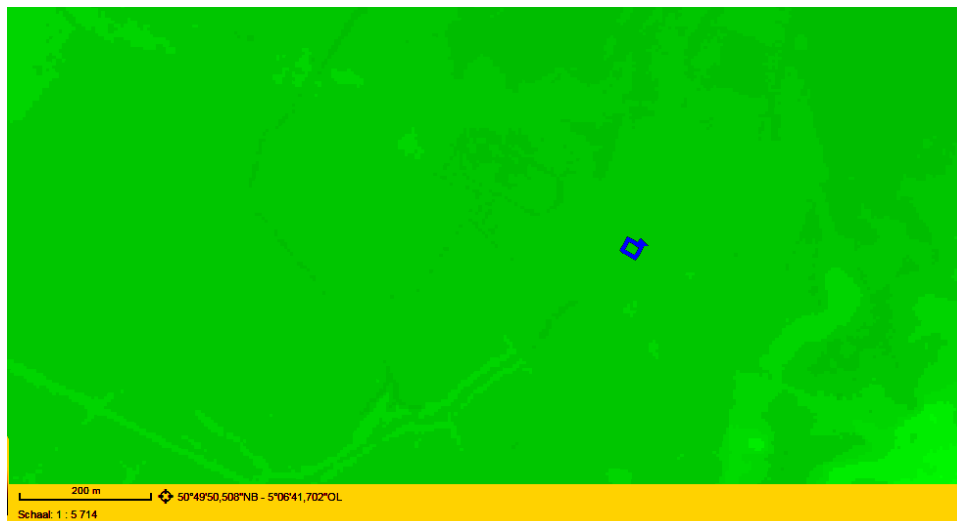
Zoutleeuw ligt aan de Gete die in zuid-noord richting stroomt en hogerop uitmondt in de Demer. Een zijarm loopt door de stad en is gekanaliseerd.

¹ DE CANTILLON, Vermakelykheden van Brabant en deszelfs onderhoorige Landen, deel 1, Vervattende het Kwartier van Leuven, Amsterdam 1770, p. 25 – 26 (IV. Artikel – van Leeuwen)

² CLAES, S. en GULLENTOPS, F., 2001, Kaartblad 33 Sint-Truiden. TOELICHTINGEN BIJ DE GEOLOGISCHE KAART VAN BELGIE, Belgische geologische Dienst en Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel, p. 5

Figuur 1: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied in rood (NGI, 2014).

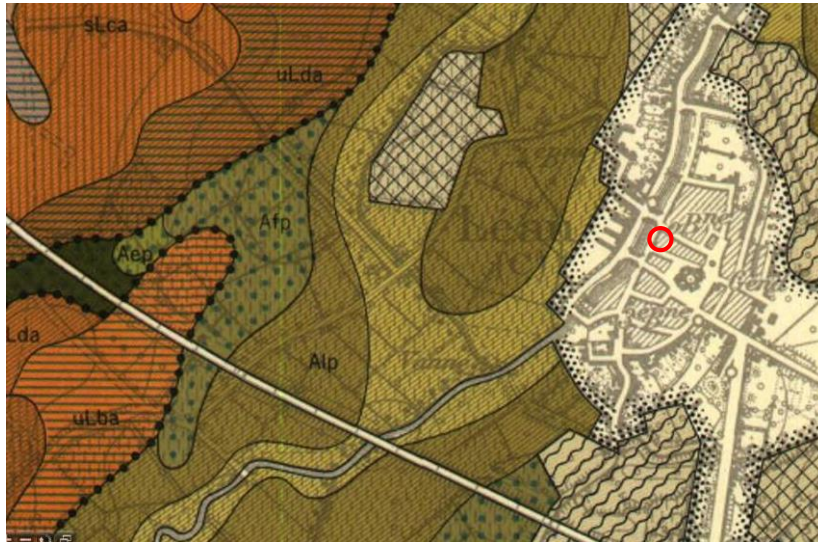

Figuur 2: Digitaal Hoogtemodel (5 m, AGIV) het blauwe punt is het onderzoeksgebied.

De te onderzoeken percelen liggen op de kop van de Dokter René Lowetstraat, de Prins Leopoldlaan en de Kapelstraat; deels in de achtertuin van het Vrederecht en in de schaduw van de Sint-Leonarduskerk. De percelen liggen quasi op de oostelijke oever van de gekanaliseerde Kleine Gete. Kadastraal valt het terrein onder afdeling 1, sectie B, percelen 320N & 321E.

3.2. BODEMKUNDIGE SITUERING EN EVALUATIE

In de klassieke kartering wordt het historisch centrum van Zoutleeuw, uiteraard gekarteerd als OB – bebouwde zone – omringd door Alp-bodems, natte tot zeer natte leembodems zonder profiel, aan de westzijde en aan de oostzijde ON-gronden, opgehoogde gronden met aangrenzend Ahp-series, natte leembodem zonder profiel en Ldp, matig natte zandleembodem zonder profiel. Opvallend is vooral de drainage klasse die telkens nat tot zeer nat aangeeft.

Figuur 3: Uittreksel uit de Bodemkaart van België - klassieke kartering, de rode cirkel wijst naar het onderzoeksperceel (DOV, 2015).

In de WRB-classificatie wordt Zoutleeuw omringd door Humic/fluvis gleyic fluvisols met in de klassieke classificaties opnieuw de letters d, e, f, g en h als drainageklassen: matig nat tot uiterst natte gronden.

Figuur 4: Uittreksel uit de Bodemkaart van België – WRB classificatie, de blauwe cirkel wijst naar het onderzoeksgebied (DOV, 2015).

Figuur 5: Uittreksel uit de bodemkaart van België met het onderzoeksgebied in rood (DOV, 2014).

4. GEPLANDE RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

De familie Vangeffelen heeft momenteel nog geen concrete bouwplannen.

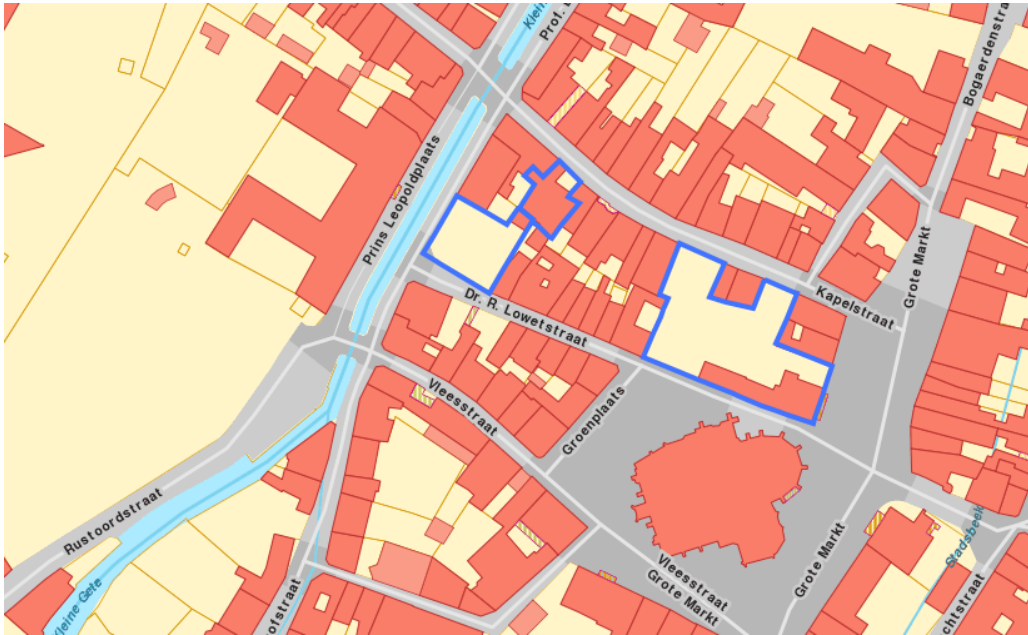
5. ARCHEOLOGISCHE EN CARTOGRAFISCHE BRONNEN

5.1. ONDERZOEKBALANS EN CAI

Het meest belangrijke onderzoek ter voorbereiding van het onderzoek aan de Dr. Lowetstraat is dat van Studiebureau Archeologie aan “De Dry Croonen”. Ook dat onderzoek vond plaats binnen de stadsmuren, in feite aan de oosthoek van de Kapelstraat / Dr. Lowetstraat (Grote Markt).

Zoutleeuw kent een rijke geschiedenis. Tijdens de volle en late middeleeuwen behoorde de stad tot de belangrijkste steden van het hertogdom Brabant. Het projectgebied bevindt zich binnen de stadskern van Zoutleeuw en binnen de oudste stadsomwalling langs de Kleine Gete.

Zowel op de historische kaart van Jacob Deventer (1550-1565) als op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris (ca. 1777) is het projectgebied bebouwd. Deze bebouwing werd deels gesloopt in de loop van de 19de eeuw.

Figuur 6: Situering van de te onderzoeken percelen (links) ten opzichte van de percelen onderzocht in 2010 door Studiebureau Archeologie (rechts).

Door het Studiebureau Archeologie werden drie proefputten aangelegd waarbij in put 1 en 3 telkens 1 archeologisch vlak werd aangetroffen en in werkput 2 werden 2 vlakken aangelegd. Echter, op basis van de aardewerkvondsten kan geen chronologisch onderscheid gemaakt worden. De vondsten zijn te dateren in de 14de eeuw met in de bovenliggende opvullingslagen vooral postmiddeleeuws en recent aardewerk en glas.

Citaat:

Voorts zijn een aantal zeer duidelijke vormen en stijlkenmerken aangetroffen die in de 14de eeuw te dateren zijn, waaronder de vetvanger, enkele borden, de kom met het randtype L108 uit spoor 20, verschillende Jacobakannetjes en drinkschaaltjes uit Siegburg, maar ook de klauwvormige pootjes van enkele grappen en de uitgeknepen standringen van een aantal recipiënten. Het voorkomen van het grote aantal scherven van roodbeschilderd aardewerk (met de paarse leemengobe op de buitenzijden) uit Nederlands-Limburg wordt ook door Opsteyn als een duidelijk 14de-eeuws fenomeen omschreven naar aanleiding van de werken aan de Kleine Gete.

Het bleek niet mogelijk een chronologisch onderscheid te zien tussen het aardewerk dat aangetroffen werd op vlakken 1 en 2 in werkput 2. De vondsten uit beide vlakken kunnen in de 14de eeuw gedateerd worden.

Een aantal vondsten was tussen de 2 vlakken te linken, wat er op wijst dat in de 14de eeuw er intensieve bewoning en activiteit op het terrein aanwezig was.

Uit de verschillende ophogingslagen in de 3 werkputten komt zowel ouder materiaal (zeker ook 14de-eeuws) voor, naast veel recenter materiaal, waaronder de porseleinen borden, de Westerwaldscherf en het recente glas. Deze pakketten zijn dus uit zowel recenter als ouder materiaal samengesteld en kunnen als verstoorde ophoging geïnterpreteerd worden. Bij een archeologisch onderzoek levert het onderzoek van deze lagen geen relevante informatie op.

Wat de stratigrafie betreft valt op dat werkput 3, in tegenstelling tot de andere 2 werkputten, heel snel onder water kwam te staan. Studiebureau Archeologie stelde door boringen vast dat het archeologisch pakket ongeveer 2,15 m dik zou zijn, exclusief de ophogingslagen die 0,70 m dik zijn. In

totaal een archeologisch pakket/bodemarchief van 3,20 m dik wat voor een stadskern al zeer behoorlijk is. Mogelijk heeft dat dikke pakket te maken met de hoge grondwaterstand en is het deels gevormd bij wijze van drooglegging van de bouwplaats.

Behalve aardewerk werden ook structuren aangetroffen in ijzerzandsteen, bouwmaterialen zoals dakpannen en baksteengruis en een zeer duidelijke brandlaag die verder in deze studie niet gedateerd wordt.

Aangezien deze site op nauwelijks 90 m afstand ligt van de te onderzoeken percelen kan aangenomen worden dat de stratigrafische bodemopbouw enigszins vergelijkbaar zal zijn.

Het onderzoek van Lodewijckx en Opsteyn concentreerde zich op het volgen van de vernieuwingswerken aan de gekanaliseerde Kleine Gete. Maar: "De omstandigheden voor een gedegen archeologische onderzoek waren in Zoutleeuw niet voorhanden. In feite dienden we ons grotendeels te beperken tot het vastleggen op foto van de vrijgekomen structuren, het maken van schetsen om de concrete vondstsituatie te beschrijven en het inzamelen van het materiaal om een zo volledig mogelijk beeld van het verleden te verwerven."

Toch konden heel wat gegevens afgeleid worden uit de vondsten van zowel aardewerk, botmateriaal, metaal en structuren. Vooral het aardewerk leverde dateerbare gegevens op en ook nu blijkt dat het aangetroffen materiaal eigenlijk de volledige stedelijke ontwikkeling van Zoutleeuw chronologisch visualiseert van de 12de tot de 20ste eeuw met vooral materiaal uit de vroeg periode; 12de tot 15de eeuw. Twee fragmenten hout werden dendrochronologisch onderzocht en leverde een veldatum op rond 1188 AD. Beide fragmenten maakten deel uit van een hout-pinconstructie die met verticaal geheide balken tot 4,5 m lengte de fundering vormden voor de stenen stadsomwalling.

Voor wat betreft onderzoek binnen de stadsmuren zijn in de CAI 7 locaties opgenomen.

CAI 3186 is de kapel van de Kapelbroeders uit 1324. Hier werd in november 1991 een archeologisch onderzoek uitgevoerd naar aanleiding van een verbouwing. Er werden behalve een begraafplaats ook een aantal uitbraaksporen aangetroffen.

CAI 3880 is een deel van de eerste stadsomwalling. Het betreft de resten van een stadspoort met een deel van de muur en de gracht. Deze stadsomwalling werd gebouwd in 1131.

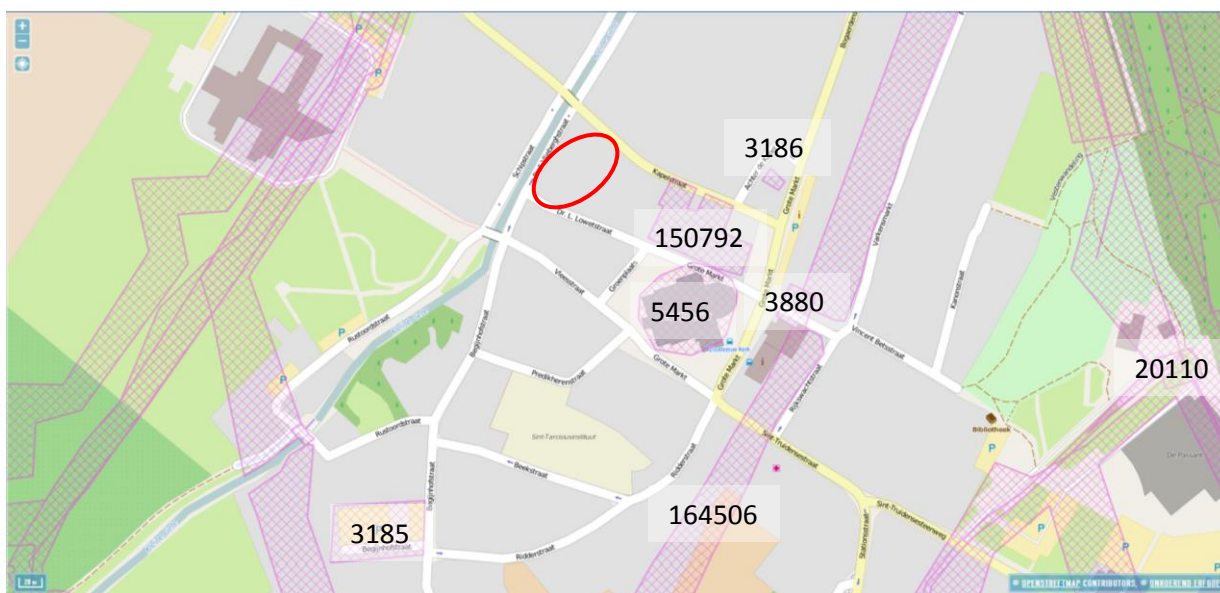
CAI 5456 is de Sint-Leonarduskerk. In 1125 werd op deze plaats een kapel opgericht die in de 13de eeuw verder werd uitgebreid. De huidige gotische kerk bevat Maaslandse en Franse elementen.

CAI 3185 is het begijnhof van Zoutleeuw dat oorspronkelijk buiten de stad lag tussen de Kleine Gete en de Vloedgracht. In 1578 werd deze locatie verlaten om naar de binnenstad te vluchten.

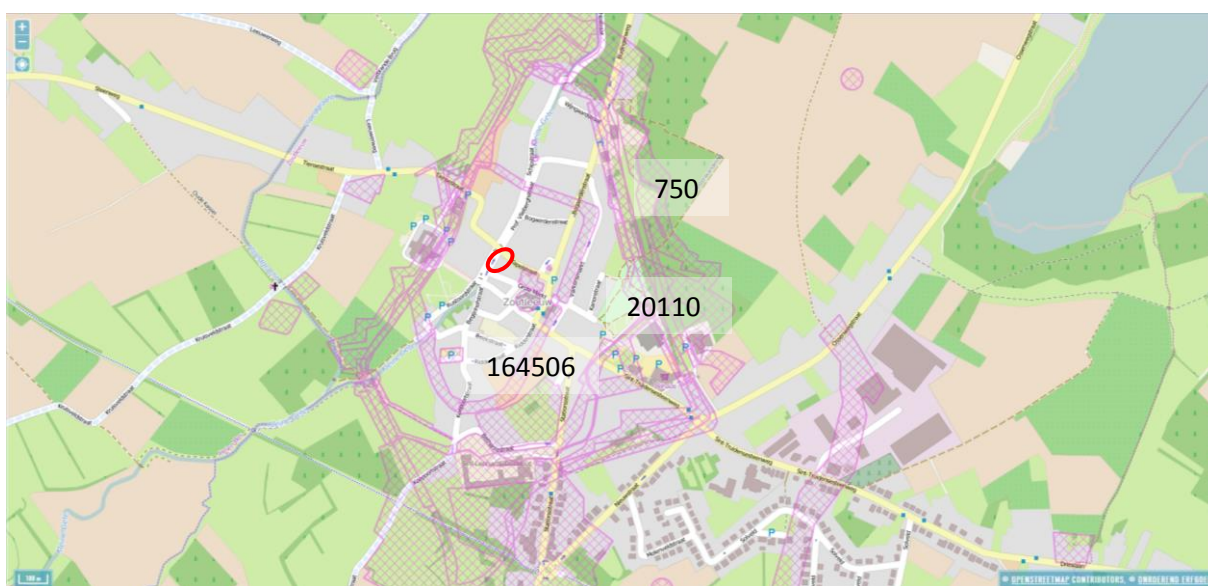
CAI 750 is een deel van de tweede stadsomwalling (de Vesten) ten noordoosten van Zoutleeuw. Het is een zigzaggende lijn. Dit verdedigingssysteem werd tussen 1330 en 1350 gebouwd. De Kruittoren, ook Poedertoren of Heksenkot genoemd (CAI 20110), behoort ook tot dit verdedigingssysteem. Het is de enige stadstoren waarvan bovengrondse resten bewaard zijn gebleven.

CAI 164506: stadsomwalling van 1500 m versterkt met minstens 12 torens en 5 toegangspoorten. Waarschijnlijk in hout en natuur- en ijzerzandsteen opgebouwd en over de volledige lengte omringd door een gracht als bijkomende hindernis.

CAI 150792: de door Studiebureau Archeologie in 2010 onderzochte percelen aan "De Dry Croonen" (zie hoger).

Figuur 7: CAI met aanduiding projectgebied en vondstlocaties. (CAI 2014)

Figuur 8: CAI met aanduiding projectgebied en vondstlocaties. (CAI 2014)

5.2. ICONOGRAFISCHE EN CARTOGRAFISCHE BRONNEN

De kaart van Jacob Deventer, ca. 1560.

De oudst gekende platte grond van Zoutleeuw is de kaart van Jacob van Deventer uit 1560³. Heel het wooneiland waarop de onderzoekspcelen zijn gesitueerd is in rood ingekleurd; aangegeven als “volgebouwd”. We kunnen er evenwel vanuit gaan dat het geen volledig gesloten bebouwing was maar

³ <http://uurl.kbr.be/1043818>

een aanduiding om te zeggen dat het wooneiland tussen de huidige Dr. Lowetstraat / Grote Markt, Prins Leopoldlaan, Kapelstraat en Grote Markt volgebouwd was aan de straatzijden.

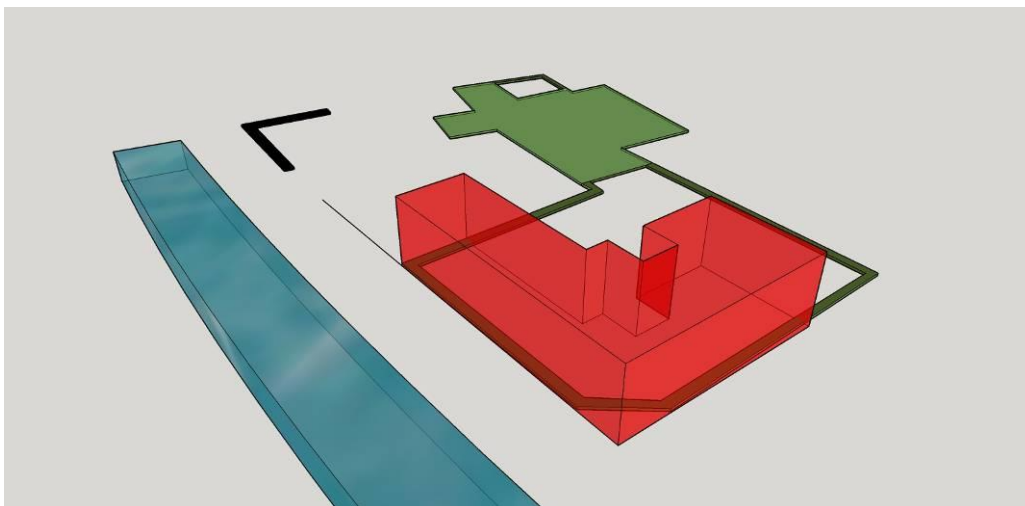
Figuur 9: Detail van de historische kaart van J. Deventer met aanduiding van het projectgebied in rood (KB, 2014).

De Ferrariskaart, 1771-1776

Figuur 10: Detail van de Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied in rood (KB, 2014).

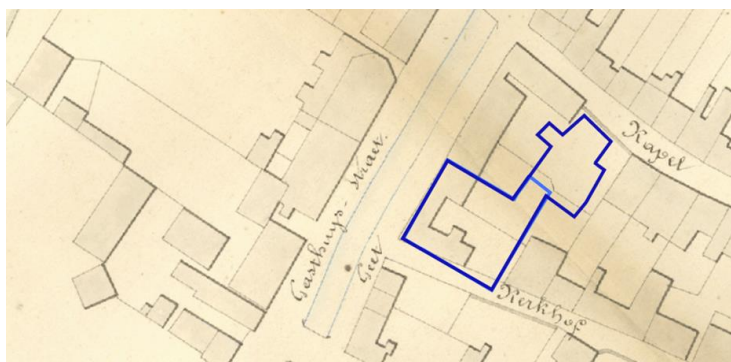
Op de Ferrariskaart werden de onderzoekspercelen aangeduid via een overlay op de website www.geopunt.be. Duidelijk is dat de linker benedenhoek van perceel B320n ingenomen wordt door een L-vormig gebouw terwijl de rest van het onderzoeksterrein onbebouwd is. In het binnengebied is een tuintje getekend. Tussen de gebouwen aan de huidige Prins Leopoldlaan is een open ruimte. Het lijkt ons dat hetgeen nu het vredegerechtsgebouw is in de tijd dat de Ferrariskaart werd opgemaakt kleiner was.

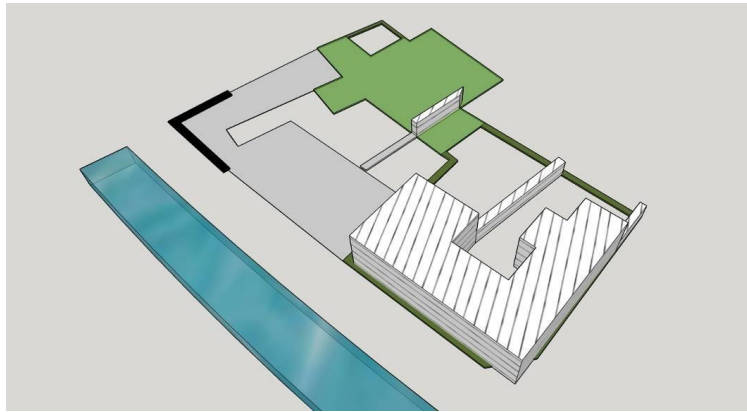
Figuur 11: Reconstructie van het gebouwenbestand (rood) (in groen is het onderzoeksgebied weergegeven) op de onderzoekspercelen op basis van de Ferrariskaart.

Atlas van Buurtwegen, ca. 1850

De Atlas van Buurtwegen is opgemaakt op basis van oudere – de primitieve – kadasterplannen. Ook hierop is de perceelsaanduiding van de te onderzoeken percelen gemaakt door een overlay van deze kaart op het GRB in geopunt.be. In wezen verschilt de situatie weinig van de gegevens af te leiden van de Ferrariskaart; enkel de open ruimte tussen de gebouwen aan de Prins Leopoldlaan is verdwenen. Het Vredegerechtsgebouw lijkt dus te zijn vergroot/verlengd. Het overgrote deel van de onderzoekspercelen is verder onbebouwd terrein op twee scheidingsmuurtjes na.

Figuur 12: Detail van de Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied in blauw (Geopunt, 2015).

Figuur 13: Reconstructie van het gebouwenbestand (gearceerd) op de onderzoekspercelen (groen) op basis van de Atlas van Buurtwegen.

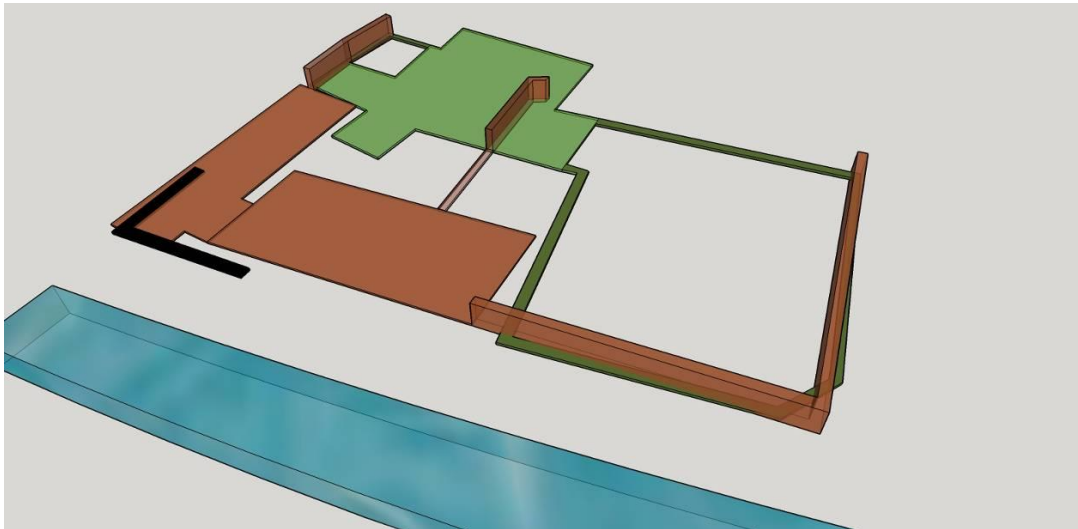
De Popp-kaart, 1842-1879

Figuur 14: Detail van de Popp-kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied in blauw (Geopunt, 2015).

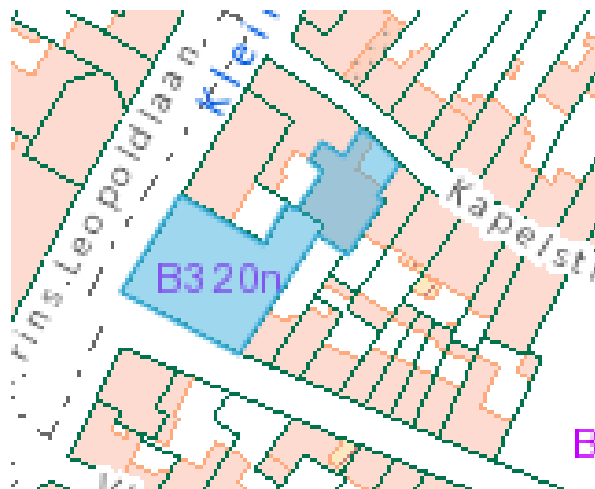
Ook nu is de aanduiding van de te onderzoeken percelen gebeurd door een overlay in geopunt.be. De aanduiding is iets te ver naar het westen verschoven, het moge duidelijk zijn dat de percelen 320c en 322(partim) van de Popp-kaart de te onderzoeken percelen zijn. Het gebouw in de zuidwesthoek, nog aangeduid op de Ferrariskaart en de Atlas van Buurtwegen is volledig verdwenen. Enkel het huidige Vrederechtsgebouw en het hoekpand aan de Kapelstraat zijn nog ingetekend, maar deze gebouwen vallen buiten het onderzoeksgebied.

In feite kan gesteld dat het te onderzoeken terrein op het moment van opname van de Popp-kaart volledig onbebouwd terrein was.

Figuur 15: Reconstructie van het gebouwenbestand (bruin) op de onderzoekspercelen (groen) op basis van de Popp-kaart.

Het huidige kadastrale plan

Perceel 320n is nog steeds volledig onbebouwd. Enkel een schuin geplaatste toegangspoort in de omheiningmuur snijdt de rechte hoek aan de Dr. Lowetstraat/Prins Leopoldlaan af. Perceel B321E, een deel van het op de Popp-kaart als 322 aangeduide perceel, is nagenoeg volgebouwd. Vanuit de Kapelstraat is de muur met de toegangspoort naar perceel B321E de afscherming voor de achterliggende gebouwen. Die gebouwen hebben, zoals te zien op de luchtfoto, allemaal een plat dak wat betekent dat ze pas in de 20ste eeuw gebouwd zijn. Boven de poort is in de sluitsteen van de boog een bouwdatum gegraveerd: 1882. De witte zandstenen aanwezig in de gevel zijn gerecupereerd materiaal. Deze zijn afkomstig van een kloostersite en werden door de huidige eigenaar aangekocht en verwerkt in het gebouw.

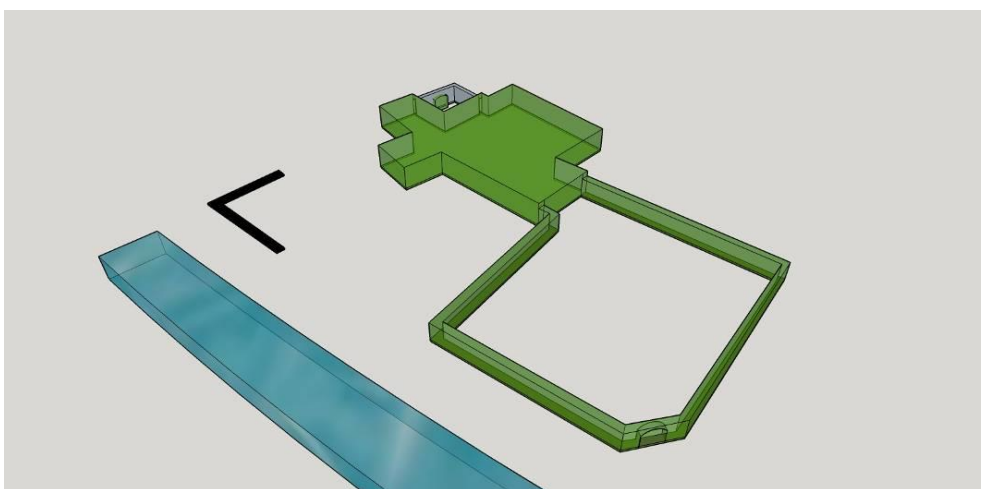
Figuur 16: Zicht vanuit de Kapelstraat op de panden, muur en toegangspoort naar perceel B321n en detail van de bouwdatum boven de poort.

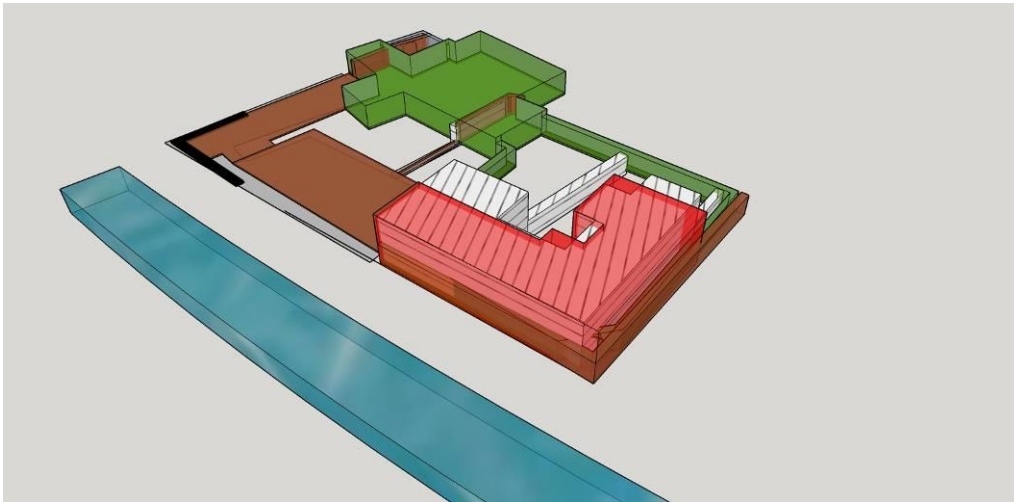
Figuur 17: Panoramisch zicht op de tuin, perceel B320n.

Figuur 18: Luchtfoto op de tuin, perceel B320n en perceel B321e, beide blauw omlijnd (Geopunt, 2015).

Figuur 19: Reconstructie van het gebouwenbestand op de onderzoekspercelen op basis van het huidige kadaster.

Figuur 20: Reconstructie van het gebouwenbestand doorheen de tijd: Ferrariskaart (rood), Atlas van Buurtwegen (gearceerd), Popp (bruin), huidige situatie (groen).

6. HISTORISCHE LITERATUUR

Beschrijvinghe van alle de Nederlanden; anders ghenoomt Neder-Duytslandt, door M. Lowijs GUICCIARDINIJN/ edelman van Florencen : Oversien ende vermeerderd meer dan de helft bij de selven Auteur : Met alle de Landt-Caerten der vooseyde Landen, ende vele contrefeytselen der steden natuerlijck ghetrocken. Overgheset in de Nederduytsche Spraecke, door Cornelium KILIANUM, Nu wederom met verscheyden historiën ende aanmerckingen vermeerderd en verciert / door Petrum Montanum. Met een seer wijtloopige Tafel van de gedenckweerdichste dinghen. Praestat t'Amsterdam, ghedruckt by Willem Jansz. Woonende op het water / in de Vergulde Sonnewyser. Anno 1612, p. 107b

Leewe licht op't rivierken Gheef/ welck ^{Ghelegens} heyt van ^{Leewe.} wat voorder in de Gheet loopt: een myle van Sint Crupden/ ende twee van Chienen : ende is een sterck ende wel versien stedek/ mits datter een frontierstadt is van het landt van Luyck/ ende heeft deshalven oock de privilegien bande kleyne Hoofsteden. In dese stadt is het groot Prioorijchap van S. Augustijns orden/ welcken Prioor mede onder't ghetal is van de twaelf Prelaten van Brabant : daer en hebbe is hier een Canonijne met een schoone Kercke van Sint Lenaerdt. Bupten de poorte licht eenen grooten ende schoonen waterpoel/ waer op certydts een seer sterck Slot ghestaen heeft/ soo men seght/ als frontiere teghen de Luyckenaers : waer af men de verwoeste teckenē noch op den dagh van heden siet. In dese stadt wordt seer goet bier ghebrouwen / veel wynen van deucht te hoben gaende / welck met groote menichte over al gheboert wordt. Hier is gheboeren gheweest Dionijs Rikel / van der Chartreusen orden/ een wel gheleert ende vermaert man / die veel boecken heeft gheschreven.

Byv. [Leewe is nu wel eē kleyne stadt/maer fraey aen alle yden met water omringht/ende aan de omlyggende landen in water stellen. Het heeft vier groote poorten/een cleynen/ negen steenen brugghen/ende drie marckten.]

Als aanhef tot deze desktopstudie hebben we het fragment aangaande Zoutleeuw uit de beschrijving van Guicciardini al aangehaald. Zoutleeuw ligt op de Gheef die ten noorden van de stad in de Gheet vloeit. De stad is blijkbaar in de 17de eeuw bekend voor haar bier want het zeer goede bier gaat veel wijnen van deugd te boven. Als kanttekening meldt Guicciardini dat Leewe – Zoutleeuw – nu wel een kleine stad is (begin 17de eeuw) maar een fraaie stad die aan alle zijden omringd is door water en die de omliggende landen onder water kan zetten. Uit deze beschrijving blijkt dat Zoutleeuw eigenlijk over haar hoogtepunt heen is als belangrijk handelscentrum / grensstad.

DE CANTILLON, *Vermakelykheden van Brabant en deszelfs onderhoorige Landen, deel 1, Vervattende het Kwartier van Leuven, Amsterdam 1770, p. 25 – 26 (IV. Artikel – van Leeuwen)*

Eerder hebben we al verwezen naar het hoofdstuk IV. Artikel Van Leeuwen in dit boek met betrekking tot de zeer ongezonde lucht. Enige interessante vermeldingen vanuit archeologisch standpunt zijn de feiten dat in 1721 men de oevers van de Gete heeft verwijderd (verbreed) en uitgegraven om de rivier bevaarbaar te maken tot aan de Demer en in 1705 hebben de geallieerden de verschansingen aan de kant van Leuven zwaar aangetast.

7. BESLUIT

Zoutleeuw is ongetwijfeld een belangrijke handelsplaats en strategische vesting geweest in de loop van de middeleeuwen. Echter, vanaf de 16de eeuw lijkt de stad sterk aan belangrijkheid in te boeten al wordt ze nog verschillende keren belegerd. Toch speelt de ligging van Zoutleeuw, te midden van een zeer waterrijk en moerassig gebied een belangrijke rol; zowel de beschrijving van Guicciardini als die van De Cantillon benadrukken dit. Meest nog schrijft De Cantillon hierover die de moeraslucht extra benadrukt door de plaats te omschrijven als een oord waarvan men nauwelijks een slechtere kon vinden om iemand ziek te doen worden.

Naar archeologie kan wat betreft het voorwerp van deze studie, de kadasterpercelen B320n en B321e, best gekeken worden naar de studie en prospectie uitgevoerd door Studiebureau Archeologie in 2010 aan “De Dry Croonen”. Dat onderzoeksgebied bevindt zich in hetzelfde wooneiland als de te onderzoeken percelen, op nauwelijks 80 m afstand.

Opvallend is de zeer dikke archeologische laag: 70 cm opvullingslagen en puin met daaronder nog een pakket van 2,50 m bodemarchief waarin vooral 14de-eeuws materiaal werd aangetroffen. In werkput 2 werd een 8 cm dikke brandlaag aangetroffen. Opvallend is dat uit de beschrijving van de aardewerkvondsten er blijkbaar in verschillende lagen een chronologische mengeling van aardewerk werd aangetroffen; 14de-eeuws aardewerk samen met roodbakkenwaar, steengoed en zelfs porselein.

Ook belangrijk is de hoge waterstand in werkput 3 van het onderzoek van Studiebureau Archeologie.

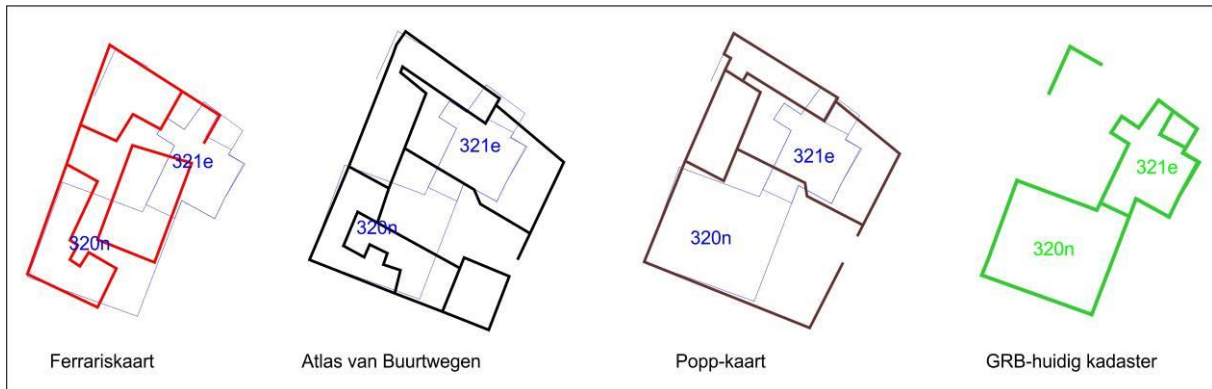
Met betrekking tot de percelen B320n en 321e kan gesteld dat de huidige bebouwing op perceel 321e, die ongeveer het volledige perceel beslaat, de eerste bebouwing is geweest sinds het midden van de 18de eeuw. De bouwdatum op de sluitsteen boven de inrijpoort, 1882, laat vermoeden dat zowel het huis aan de Kapelstraat als de toegangspoort uit die periode dateren. De gebouwen achter de poort konden niet bekeken worden maar zijn vermoedelijk een conglomeraat van bijgebouwen uit de 20ste eeuw.

Anders is het gesteld op perceel 320n. Op de Ferrariskaart staat daar in de zuidwesthoek een L-vormig gebouw ingetekend met quasi dezelfde contouren als het gebouwenplan ingetekend op de Atlas van Buurtwegen. Dat gebouw is niet meer aanwezig op de Popp-kaart. Hieruit kan afgeleid worden dat in de 18de eeuw het perceel bebouwd was maar dat het gebouw om een of andere reden midden 19de eeuw afgebroken werd, hetzij gesloopt na een brand of verzakkingen. De reden blijft gissen en kan mogelijk gevonden worden bij archeologisch onderzoek.

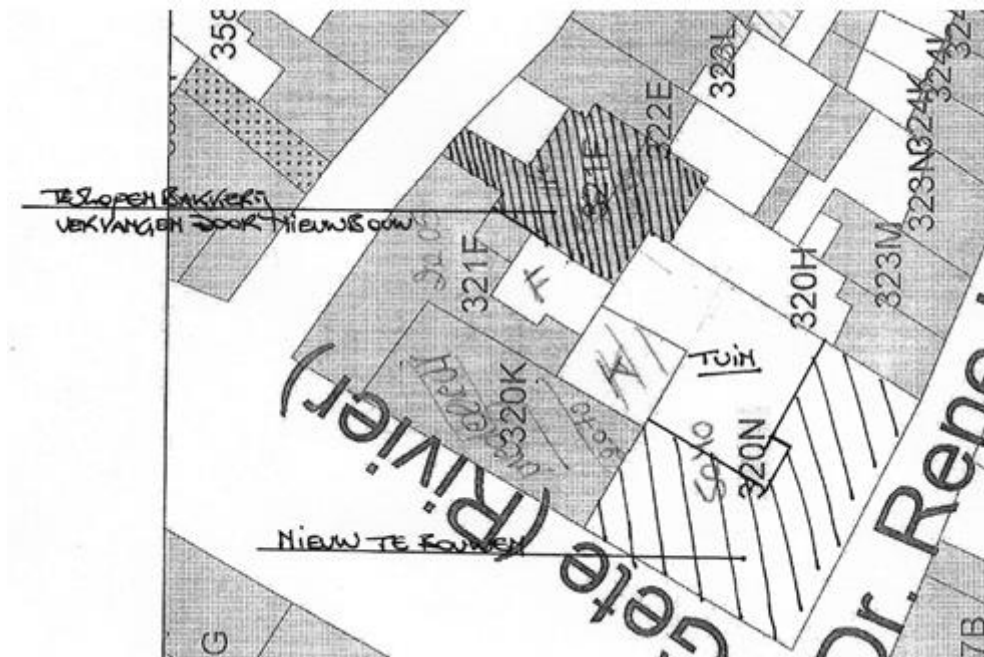
De kaart van Jacob van Deventer is behoorlijk “algemeen”. Heel het wooneiland waarop de te onderzoeken percelen gelegen zijn is rood ingekleurd alsof het volledig bebouwd was in de 16de eeuw. Het lijkt ons slechts indicatief om aan te duiden dat die zone bebouwd was. Nochtans is het zeer aannemelijk dat het pand dat verschijnt op de Ferrariskaart al in de 16de eeuw bestond, mogelijk zelfs eerder. Het hoogtepunt van de stad Zoutleeuw situeert zich immers in de 14de en 15de eeuw.

8. TE BEANTWOORDEN ONDERZOEKSVRAGEN IN HET KADER VAN DE BUREAUSTUDIE

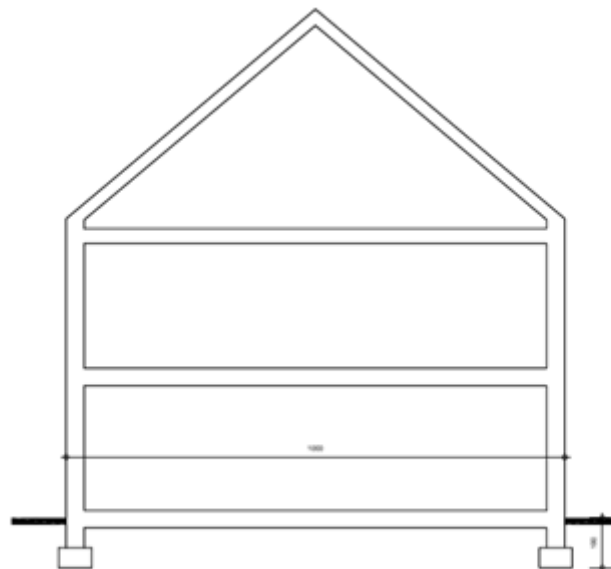
- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
 - Perceel 320n zou vanaf de 14de eeuw bebouwd kunnen geweest zijn, zeker vanaf de 18de eeuw tot midden 19de eeuw. Perceel 321e is pas eind 19de eeuw voor de eerste keer bebouwd, bouwdatum 1882, en is in de 20ste eeuw nagenoeg volgebouwd.
- Hoe was de oude perceelsindeling?
 - Evolutie van de perceelsindeling op basis van cartografische gegevens; in blauw is telkens op de achtergrond de huidige perceelsindeling aangeduid.

- Hoe groot waren de verschillende huizenblokken?
 - Enkel op perceel 320 n heeft voor de 20ste eeuw een gebouw gestaan, voor zover af te leiden uit de cartografische gegevens. Op basis van de gegevens af te leiden uit de Atlas der Buurtwegen had dit L-vormig gebouw een oppervlakte van ongeveer 200 m².
- Welke info is er nog terug te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?
 - Wat betreft de huidige bebouwing, beperkt tot perceel 321e, kunnen we stellen dat het gebouwenbestand dateert uit de 20ste eeuw met aan de Kapelstraat een toegangspoort uit 1882. De bebouwing op perceel 320, is in de eerste helft van de 19de eeuw verdwenen. Dat L-vormig gebouw is al aangeduid op de Ferrariskaart, maar is meer dan waarschijnlijk veel ouder.
- In welke mate is het terrein verstoord?
 - Het terrein is verstoord in die mate dat op perceel 320 n momenteel een siertuin aangelegd is met redelijk grote bomen. De wortels en plantkuilen kunnen een impact (gehad) hebben op het bodemarchief, maar, indien de stratigrafie van het terrein vergelijkbaar zou zijn met die onderzocht door Studiebureau Archeologie binnen hetzelfde wooneiland, dan is de impact van de tuinaanleg en aanplant van bomen en struiken beperkt tot de ophogingslagen.
- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?
 - Uit de plannen die we kregen van de projectontwikkelaar blijkt dat de nieuwbouw op perceel 320n de volledige hoek aan de Dr. Lowetstraat / prins Leopoldlaan omvat. In doorsnede zou de ingreep in de bodem beperkt blijven tot 1 m diepe funderingen op een brede funderingszool.

Figuur 21: Inplanting nieuwbouw

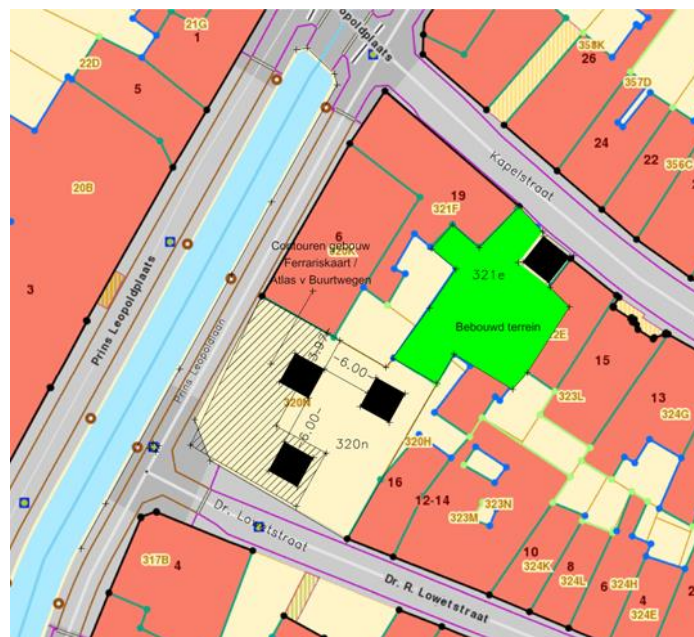
Figuur 22: Doorsnede nieuwbouw

- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
 - o Uit het onderzoek uitgevoerd door Studiebureau Archeologie blijkt het archeologisch pakket een dikte te kunnen hebben van meer dan 3 m. Wat de opbouw betreft, blijkt er een opeenvolging te zijn van puinlagen en brandlagen waarbij het moeilijk is een chronologisch onderscheid te maken; in de verschillende puinlagen komen meerdere soorten aardewerk voor met toch duidelijk een concentratie aan 14de-eeuws materiaal.

- Welke onderzoeksvragen moeten bijkomend bij de prospectie met ingreep in de bodem beantwoord worden?
 - o Kan er een duidelijke stratigrafie opgetekend worden of hebben de verschillende ophogingslagen/brandlagen gezorgde voor een dermate vermenging van materiaal dat een chronologische terreinopbouw niet meer te bepalen is?
 - o Hoe is de bodemopbouw in de tuin?
- Wat is de te volgen strategie tijdens het prospectieonderzoek?
 - o De Bijzondere Voorwaarden uitgeschreven door het Agentschap Onroerend Erfgoed zijn wat betreft beide bovenstaande vragen al erg gedetailleerd.

Voorstel inplanting proefputten:

Rekening houdend met het bestaande gebouwenbestand dat voorlopig niet gesloopt wordt. De proefputten, zwarte vierkanten, zijn 4x4 m zoals voorgeschreven in de bijzondere voorwaarden.

9. METHODE

In samenspraak met Marc Brion (Onroerend Erfgoed) en de opdrachtgever werd besloten om drie profielputten i.p.v. 4 putten aan te leggen van 3 op 3 m verspreid over het terrein. Een eerste werkput werd gekozen op de plaats om de vroegere tuinzone binnen de voormalige bebouwing te waarderen. Een tweede werkput werd aangelegd op de plaats waar een muurrest van een 18de-eeuwse bebouwing werd verwacht. Proefput 3 werd op de plaats binnen de bebouwing gekozen. Een laatste profielput aan de Kapelstraat werd niet aangelegd omwille van de plannen van de bouwheer. Deze plaats zou niet verstoord worden en de huidige bebouwing zal blijven. De profielputten konden niet allemaal tot in de moederbodem worden gezet aangezien deze teveel archeologie zouden verstoren. Er werd in één put zo diep als mogelijk gegraven en vervolgens een boring tot 20 cm in de moederbodem gezet.

Elke profielput werd in meerdere niveaus op basis van wijzingen in het profiel aangelegd. Elk vrijgelegd niveau werd grondig gecontroleerd met de metaaldetector alvorens dieper te graven.

Aangezien bleek dat het zicht op de archeologische niveaus zeer duidelijk was, werd er in samenspraak met onroerend erfgoed beslist om de profielputten zo klein mogelijk te houden om zo de aanwezige archeologische restanten en het bodemprofiel zo min mogelijk te verstoren. Werkput één was 5,82m², werkput twee 3,71m² en de derde werkput 3,47m² groot.

De afgraving gebeurde door een kraan op rupsbanden 3,5 ton met een platte bak. Verder werd een kleinere graafbak voorzien om puinvullingen/verstoringen machinaal te verwijderen.

10. RESULTATEN PROEFSLEUVEN

10.1. ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS

Er werd twee archeologisch interessant niveaus aangetroffen. Een eerste niveau bevond zich 1,10m onder het maaiveld of 28,72m TAW. Een tweede niveau bevond zich 1,50m onder het maaiveld op 28,40m Taw.

10.2. ARCHEOLOGISCHE SPOREN EN STRUCTUREN

Werkput 1

In het oostprofiel van werkput 1 vallen acht lagen te onderscheiden. De bovenste laag heeft een donkerbruine tot grijze kleur en bestaat uit lemig zand. Deze laag bevat baksteenpuin, kalk en tal van ijzeren voorwerpen (nagels) als inclusie. Het handelt om een relatief recente laag.

De tweede laag kent een soortgelijke kleur maar bevat ietwat minder baksteen en bestaat uit zandleem. Binnen deze laag werd zowel modern, postmiddeleeuws als middeleeuws materiaal aangetroffen. Het middeleeuwse en postmiddeleeuwse materiaal bevond zich evenwel onderaan deze laag.

Laag drie beschikt over een bruine kleur en bestaat eveneens uit zandleem. De laag kent houtskool en baksteen als inclusie. Er werd echter geen dateerbaar materiaal in aangetroffen.

De vierde laag kent een bruin-gelige kleur en is ietwat kleiig. Ook in deze laag werd geen dateerbaar materiaal aangetroffen.

Figuur 23: Tekening van het oostprofiel (links) en foto van lagen 5 t.e.m. 8 uit het oostprofiel van werkput 1.

Laag vijf kent een donkerbruine tot grijze kleur en bestaat uit zandleem. De laag bevat houtskool en kalk als inclusie. In deze laag viel tevens een spoor (kuil) in het profiel waar te nemen. Deze kuil was komvormig en doorsneed lagen 6, 7 & 8. Laag 5 bevatte laatmiddeleeuws aardewerk als enkele post-middeleeuwse scherven aangetroffen. Naast dit schervenmateriaal werd er in laatstgenoemde laag botmateriaal gevonden. Dit was ook in het vlak waarneembaar.

Figuur 24: Vlakfoto van laag 5 in werkput 1.

Laag zes bestaat uit lemig zand en kent een donkerbruine kleur. Naast houtskool en kalk bevatte deze laag ook één scherp protosteengoed (Figuur 23), dat in de late middeleeuwen dient gedateerd te worden.

De zevende laag wordt gekenmerkt door een bruin-gelige kleur met houtskool en kalk als inclusie en bestond uit zandleem. Onder deze laag bevond zich nog een bruingrijze laag in lemig zand, die erg compact was.

Om veiligheidsredenen werd er beslist niet dieper te graven en werd er verder tot in de moederbodem geboord. Hieruit bleek dat onder laag 8 zich alluviale afzettingen bevonden. De archeologische lagen bevonden zich tot ca. 2,3 m onder het maaiveld, de alluviale bodem werd ca. 2,7 m onder het maaiveld bereikt. Deze alluviale afzettingen bestonden uit zeer fijn zand met klei. In deze lagen was het opvallend dat de eerste 20cm zeer veel fragmenten van kleine zoetwaterslakken bevatten. De rivier heeft hier dus wel degelijk gestroomd in het projectgebied en kende een laatste fase met verminderde doorstroming. Dit is mogelijk te verklaren door de landwinning van de mens op de rivier.

Figuur 25: Alluviale afzetting aangetroffen tijdens de boring in werkput 1.

Werkput 2

In werkput 2 werd een structuur aangetroffen. Het betreft de restanten van de fundering van een muur die in noord-zuidelijke richting loopt. Mogelijk vormt de zandsteen – die kasporen vertoont – in het noordprofiel van de werkput een onderdeel van de muur zelf en vormt de muur daar een hoek. Dit viel echter niet met zekerheid vast te stellen.

Figuur 26: Noordprofiel werkput 2 .

Het profiel wijkt enigszins af van deze uit de twee andere werkputten. In totaal werden er vier lagen waargenomen. De eerste laag betreft een donkerbruin humuspakket. Hieronder bevindt zich een donkergrijs tot bruin pakket dat rijk is aan baksteen en kalk. De derde laag wordt gevormd door een dikke laag baksteenpuin. Hieronder bevindt zich een laag met een donkergrijze tot bruine kleur die bestaat uit zandleem en naast kalk en houtskool ook spikkels verbrande leem bevat.

Figuur 27: Coupe naast de muurfundering & laag drie in het zuidprofiel.

Langs de muurfundering werd een coupe gezet. Onderaan deze coupe bevond zich de vierde laag, dewelke zandig is. Een aanleggleuf voor de muur werd niet aangetroffen.

Verder is het niet duidelijk of bepaalde lagen in verband dienen gebrachte te worden met loop- of afbraakniveaus.

Deze vierde laag zal bij opgraving een eerste archeologisch niveau vormen voor de waardering van de muurresten. Deze bevindt zich op ca. 1,10 meter onder het maaiveld.

Werkput 3

In werkput 3 werd eveneens een structuur aangetroffen. Het betreft een muur met diepe fundering die in noord-zuidelijke richting loopt (nrs. 2 t.e.m. 6). Onderaan – tussen ca. 1,6 en 1,8 m onder het maaiveld – is de fundering opgebouwd uit zware stukken zandsteen en kwartsiet (nr. 6). Hierboven bevindt zich een laag van baksteenpuin met kalk (nr. 5), gevolgd door een laag kalk met zandsteen (nr. 4). De bovenste laag van de fundering bestaat eveneens uit kalk met baksteenpuin (nr. 3). Bovenaan, ca. 30-40 cm onder het maaiveld, bevindt zich een rij bakstenen in verband (nr. 2). Het baksteenformaat bedraagt ca. 26,5 cm in de lengte en de stenen zijn ca. 4 cm dik.

Figuur 28: Westprofiel uit werkput 3.

Deze muur kan niet aan de meer recente cartografische gegevens gekoppeld worden (of de Ferrariskaart kende een iets kleiner gebouw), waardoor het gebouw uit een vroegere periode moet dateren. Dergelijke fundering aanbrengen was in laatstgenoemde periode een arbeidsintensief werk en kostte handenvol geld. Hierdoor moet de muur opgetrokken zijn door iets of iemand die over de nodige financiële middelen beschikte.

Bovenaan het profiel bevindt zich een laag die recent materiaal bevat (asfalt, aluminium, etc.; nr. 1). Deze dient in verband gebracht te worden met een recente stortplaats van de gemeente (jaren '50-'60). Zoals gesteld wordt de muur zichtbaar op ca. 30-40 cm en loopt deze door tot ca. 1,8 m onder het maaiveld. Onder de fundering van de muur bevindt zich een donkergrijze laag bestaande uit kleige leem die naast houtskool en kalk ook spikkels verbrande leem bevatte. Deze verbrande leem kan mogelijk duiden op een loop- of woonniveau. In laag 7 werd eveneens

Door deze laag werden ook houten funderingspalen geslagen. Vermoedelijk moeten deze in verband gebracht worden met de ondersteuning van de fundering. Eén ervan is zichtbaar linksboven in Figuur 29.

Deze laag zal tevens bij opgraving een tweede opgravingsniveau zijn.

Figuur 29: Foto van het diepst aangelegde vlak in werkput 3.

10.3. ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN

In werkput 1 werd bovenaan in laag 2 één scherv roodbakkend aardewerk aangetroffen. Het stuk is aan de binnenzijde volledig afgewerkt met een laag loodglazuur. Aangezien dit type aardewerk gedurende zeer lange tijd in gebruik is geweest, is het zeer moeilijk dit stuk een exacte datering te geven. De scherv valt evenwel zeker in de post-middeleeuwse periode te dateren, mogelijk is ze zelfs van iets recentere origine (vondstnr. 1).

Onderaan deze laag bevond zich zowel middeleeuws als post-middeleeuws materiaal. Het middeleeuwse materiaal is afkomstig uit de late middeleeuwen en vormt de meerderheid. Het omvat enkele scherven in rood aardewerk die aan de buitenzijde zijn afgewerkt met engobe, een paar scherven lokaal geproduceerd grijs aardewerk en een fragment Elmpeter-waar (vondstnr. 2). Dit laatste type aardewerk werd ook aangetroffen tijdens het onderzoek door het VEC in de stadsgracht van Zoutleeuw. Mogelijk wijst dit op handelscontacten.

Het post-middeleeuwse materiaal bestaat uit 3 scherven steengoed afgewerkt met zoutglazuur uit Raeren en 1 fragment in wit aardewerk. Verder bevindt zich in deze laag eveneens 1 randfragment van een dunwandig potje dat vervaardigd lijkt te zijn uit een bepaalde soort fijne, taaie, blauwachtige, witbakkende klei (vondstnr. 2). Het potje lijkt voorts afgewerkt te zijn met engobe en betreft vermoedelijk luxe-aardewerk.

Figuur 30: Scherv in pijpaarde afkomstig uit werkput 1, onderaan laag 2.

In laag 5 werd enkel laat-middeleeuws materiaal aangetroffen (vondstnr. 3). Tussen dit materiaal bevinden zich 4 scherven Elmpster-waar. De 4 fragmenten zijn afkomstig van een dolium, waarbij het bodemfragment versierd is met groeven en vingerafdrukken. Verder bevatte deze laag ook een archeologisch complete kruik in protosteengoed, 9 andere scherven in protosteengoed alsook drie scherven rood aardewerk.

Figuur 31: Vier scherven Elmpster-waar (links) en de archeologische complete kruik in grijs protosteengoed aardewerk (rechts), beiden afkomstig uit werkput 1, laag 5.

Tot slot werd er in het oostprofiel van werkput 1 in laag 6 één scherf in protosteengoed aangetroffen.

In werkput 2 bevatte laag 3 enkele scherven aardewerk. Het betreft zowel middeleeuws als post-middeleeuws materiaal; in totaal acht scherven in protosteengoed – te dateren in de late-middeleeuwen – en één scherf steengoed afgewerkt met zoutglazuur uit Raeren (vondstnr. 5).

Figuur 32: Vondsten uit werkput 2, laag 3; 8 scherven protosteengoed (links), 1 scherf steengoed (rechts).

Bij de aanleg van werkput 3 werd geen materiaal aangetroffen. Tot slot werd ook de afgegraven aarde gecontroleerd met de metaaldetector. Hierbij werden echter geen signalen verkregen.

11. EVALUATIE, WAARDERING EN AANBEVELINGEN

11.1. EVALUATIE EN BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

Doel van de prospectie met ingreep in de bodem is een archeologische evaluatie van het terrein. Dit houdt in dat het archeologisch erfgoed opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd wordt en dat de potentiële impact van de geplande werken op de archeologische resten wordt bepaald. Onderdeel van de evaluatie is dat er mogelijkheden gezocht worden om in situ behoud te bewerkstelligen en, indien dit niet kan, er aanbevelingen worden geformuleerd voor vervolgonderzoek (ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken, voorstel onderzoeksvragen).

Hierbij moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?
 - o De muur die werd aangetroffen in werkput 2 loopt in een noord-zuidrichting en kan mogelijk gelinkt worden aan de bebouwing die wordt weergegeven op de Ferrariskaart (1771-1778) of de Atlas van Buurtwegen (1841).
De muur aanwezig in werkput 3 liep eveneens in een noord-zuidrichting, parallel aan de Dr. René Lowetstraat, maar kan onmogelijk aan de recentere cartografische gegevens gekoppeld worden. Hierdoor moet de muur uit een vroegere periode dateren. Of de muur zichtbaar is op de kaart van J. Deventer (ca. 1550) valt onmogelijk te achterhalen. Deze muur beschikt over een zware en diepe fundering opgebouwd uit baksteenpuin, zandsteen, kwartsiet en kalk die tot ca. 1,80 m onder het maaiveld aanwezig is.
Ook de aanwezige stratigrafie in het archeologische pakket, alsook het spoor dat zich in het oostprofiel van werkput 1 bevond, kunnen onmogelijk aan de bureaustudie gekoppeld worden.
- Wat was de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?
 - o De drie aangelegde werkputten toonden aan dat er in de achtertuin nauwelijks een invloed van de bestaande situatie op het archeologische erfgoed waar te nemen valt na 1900. In werkput 3 bevonden zich zelfs restanten van een muur op ca. 30 cm onder het maaiveld.
Wat de situatie van het archeologische erfgoed langs de Kapelstraat - onder de huidige bebouwing – betreft, kan er geen uitspraak gedaan worden. Dit deel van de site werd – nog – niet onderzocht, aangezien het nog niet zeker is of er tijdens de geplande werken op deze plaats zal gegraven worden.
- Op welke diepte bevindt zich de natuurlijke bodem?
 - o De moederbodem (hier alluviale afzettingen) werd aangetroffen op ca. 2,7 m diepte.
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
 - o In elke aangelegde werkput werd minstens één spoor aangetroffen. In werkput 1 bevond zich in laag 5 van het oostprofiel een kuil, die lagen 6, 7 & 8 doorsneed. De andere twee werkputten bevatten allebei restanten van een muur. De muur in werkput 3 kent een diepe en zware fundering (tot ca. 1,8 m onder het maaiveld) bestaande uit baksteenpuin, zandsteen, kwartsiet en mortel en loopt in noord-zuidrichting. Bovenaan bevinden zich enkele rijen bakstenen (lengte 26,5 cm; dikte 4 cm) die in verband zitten. De muur in werkput 2 betreft een fundering die eveneens in een noord-zuid richting loopt en bevindt zich op ca. 1 m onder het maaiveld.
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
 - o De aangetroffen sporen zijn van antropogene oorsprong.

- Bevinden de sporen zich in stratigrafisch verband?
 - Op basis van het aangetroffen schervenmateriaal kan met zekerheid gesteld worden dat de sporen zich in stratigrafisch verband bevinden. De onderlinge stratigrafie naar de 3 werkputten toe is in huidige fase onduidelijk. Op het eerste zicht zijn de muurresten uit wp2 en wp3 niet gelijktijdig.
- Hoeveel verschillende lagen/stratigrafie zijn er te onderscheiden in de verschillende proefputten? En hoe zijn die over de verschillende proefputten heen gelinkt?
 - In werkput 1 werden acht lagen, in werkput 2 vier lagen en in werkput 3 – met inbegrip van de muurlagen – 7 lagen aangetroffen.
Onderling naar de werkputten is een stratigrafie onduidelijk. De muurresten (wp2 en wp3) dateren wellicht niet uit dezelfde periode. Anderzijds lijkt het erop dat de donkergrijze laag 5 in werkput 1 kan overeenkomen met laag 4 in werkput 2. Deze lagen bevatten laat middeleeuws schervenmateriaal.
- Bevatten deze lagen archeologisch vondsten en uit welke periode dateren deze vondsten?
 - In totaal bevatten vier lagen materiaal. Het betrof steeds laat-middeleeuws en post-middeleeuws schervenmateriaal. In het geval van laag 5 uit werkput 1 werd ook botmateriaal aangetroffen.
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen Kleine Gete?
 - De sporen kunnen niet aan de nabijgelegen Kleine Gete gekoppeld worden. Mogelijk werd de houten paal uit werkput 3 geslagen voor stutting in een natte context.
- Kunnen er afbakeningen gemaakt worden naar chronologie, ruimte (omvang, verspreiding, indeling site, ruimtelijke relaties) en functie (incl. de argumentatie)?
 - Het aanwezige materiaal toont aan dat het archeologische pakket gevormd moet zijn vanaf de volle middeleeuwen en gekoppeld dient te worden aan de ontwikkeling van Zoutleeuw als stad in deze periode.
- Wat is de verwachte en vastgestelde bewaringstoestand van de sporen / van de verschillende afbakeningen / van de vindplaats in zijn geheel?
 - De site en sporen kennen een goede tot zeer goede bewaring. Er is na 1900 quasi geen verstoring geweest in de diepte. Enkel werkput 3 gaf een beeld van verstoring in de eerste 30cm.
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
 - De hele site heeft potentieel een hoge archeologische waarde. Vooral de muur met de zware en diepe fundering is mogelijk erg bijzonder.
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
 - Aangezien er nog geen concrete bouwplannen zijn is er geen inschatting mogelijk.
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling: hoe kan deze bedreiging weggenomen of verminderd worden (maatregelen in situ behoud)?
 - Momenteel nvt.
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die niet bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:
 1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 - nvt
 2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
 - nvt
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
 - Vanaf welke periode werd het archeologische pakket gevormd?
 - Hoe verhouden de tijdens het vooronderzoek aangetroffen archeologische lagen zich tegenover elkaar? Kunnen ze aan elkaar gekoppeld worden?

- Wat was het doel/functie van de zware fundering die werd aangetroffen in werkput 3? Waar kan deze onderdeel van hebben uitgemaakt?
- Kan de muurfundering aangetroffen in werkput 2 daadwerkelijk gekoppeld worden aan de beschikbare cartografische gegevens?
- Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?
 - Voor de datering van het archeologische pakket zouden er houtskoolmonsters kunnen genomen worden, om deze nadien te onderwerpen aan C14-datering te onderwerpen.

11.2. WAARDERING

Zoals de bureaustudie kon schetsen was er een lage verstoringsgraad van de site waarneembaar. Op 30cm onder het maaiveldniveau na was er geen verstoring na 1900.

De verwachtingen van gebouwrresten werden ingelost, maar belangrijk hier is dat de waargenomen muurrresten niet allen overeenstemmen met deze uit kaartstudies. Mede door de goede bewaring en het monumentale karakter krijgen deze muurrresten een hoge waardering mee. Ze kunnen een goed beeld schetsen van de bebouwing in de periode 16e-19^e eeuw.

Onder deze muurrresten zit eveneens nog archeologisch archief bewaard onder de vorm van sporen. Een eerste donkergrijze laag in de profielen lijkt een laatmiddeleeuwse fase met sporen te zijn.

11.3. AANBEVELINGEN

Het gehele projectgebied komt in aanmerking voor een vervolgonderzoek. In werkput 3 kon worden vastgesteld dat archeologisch interessante resten zich reeds 30cm onder het huidige maaiveld bevinden. Het totale archeologisch pakket is minimaal 2,7m dik.

- De tuinzone kon met proefputten gewaardeerd worden waarbij een minimum van 2 opgravingsniveaus aangewezen is. Een eerste niveau dient om de muurrresten te bekijken, een tweede voor sporen uit de middeleeuwse periode.
- De huidige bebouwde zone kon niet gewaardeerd worden, maar er zijn geen elementen aanwezig om aan te nemen dat deze delen zwaar verstoord zouden zijn door de huidige bebouwing. Het archeologisch archief is dan ook 2,7m dik.

Naar opgraving toe geeft dit 2 aan te leggen niveaus. Een eerste niveau bevond zich 1,10m onder het maaiveld of 28,72m TAW. Een tweede niveau bevond zich 1,50m onder het maaiveld op 28,40m Taw.

Naargelang de bouwplannen zal het echter mogelijk zijn om een groot deel van de sporen in situ te behouden.

12. BIBLIOGRAFIE

Opsteyn L., Grote vondsten uit de Kleine Gete, De Brabantse Folklore en Geschiedenis, 289, 1996, 126 pp.

Opsteyn L., M. Lodewijckx, F. Kumps, L. Wouters, Stads kernonderzoek te Zoutleeuw (VI.-Brab.), Archaeologia Mediaevalis, 19, 1996, p. 60-61.

OPSTEYN, L., 1997, Eindrapport van het project Zoutleeuw, Onuitgegeven Archeologische jaarkroniek Vlaanderen 1996 -

Opsteyn L., M. Lodewijckx, F. Kumps, L. Wouters, Grote vondsten uit de Kleine Gete, Stads kernonderzoek te Zoutleeuw (VI.-Brab.), Archaeologia Mediaevalis, 20, 1997, p. 83-84.

<http://millennium.arts.kuleuven.ac.be/wea/Zoutleeuw/index.htm>

Vanessa Vander Ginst, Maarten Smeets & Marjolijn De Puydt, 2013, Archeo-rapport 179 - Het archeologisch vooronderzoek Aen Den Hoorn te Zoutleeuw, Kessel-Lo, Studiebureau Archeologie.

Maarten Smeets & Michiel Steenhoudt, 2010, Archeo-rapport 27- Het archeologische vooronderzoek aan 'De Dry Croonen' te Zoutleeuw, Kessel-Lo, Studiebureau Archeologie.

AGIV (Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen) (2011), <http://www.agiv.be/gis/>.

CAI (Centrale Archeologische Inventaris) (2014), <http://geovlaanderen.gisvlaanderen.be/geo-vlaanderen/cai/>.

Koninklijke Bibliotheek van België (2010), Ferrariskaart, http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerrarisCarte_nl.html.

13. BIJLAGEN

- Fotolijst
- Sporenlijst
- Vondstenlijst
- Plannenlijst

FOTOLIJST					
Fotonummer	Werkput	Overzichtsfoto	Profiel	Opmerkingen	Datum
1	1	X			14/04/2015
2	1			Foto boring (alluviaal)	14/04/2015
3	1		Oost		14/04/2015
4	1		Oost	Detail	14/04/2015
5	1		Oost	Detail	14/04/2015
6	1		Oost	Detail	14/04/2015
7	1		Oost	Detail	14/04/2015
8	1		Oost	Detail	14/04/2015
9	1		Oost	Ingekrast	14/04/2015
10	1		Noord	Detail	14/04/2015
11	1		Noord	Ingekrast	14/04/2015
12	2		Noord	Detail	14/04/2015
13	3	X			14/04/2015
14	2	X			14/04/2015
15	2	X		Ingekrast	14/04/2015
16	2		Zuid		14/04/2015
17	2		Zuid	Detail	14/04/2015
18	3		West	Detail	14/04/2015
19	3		West		14/04/2015
20	3		West		14/04/2015
21	3		West	Detail	14/04/2015
22	3		West	Detail	14/04/2015
23	3		West	Detail	14/04/2015
24	3		West	Detail	14/04/2015
25	2		Noord		14/04/2015

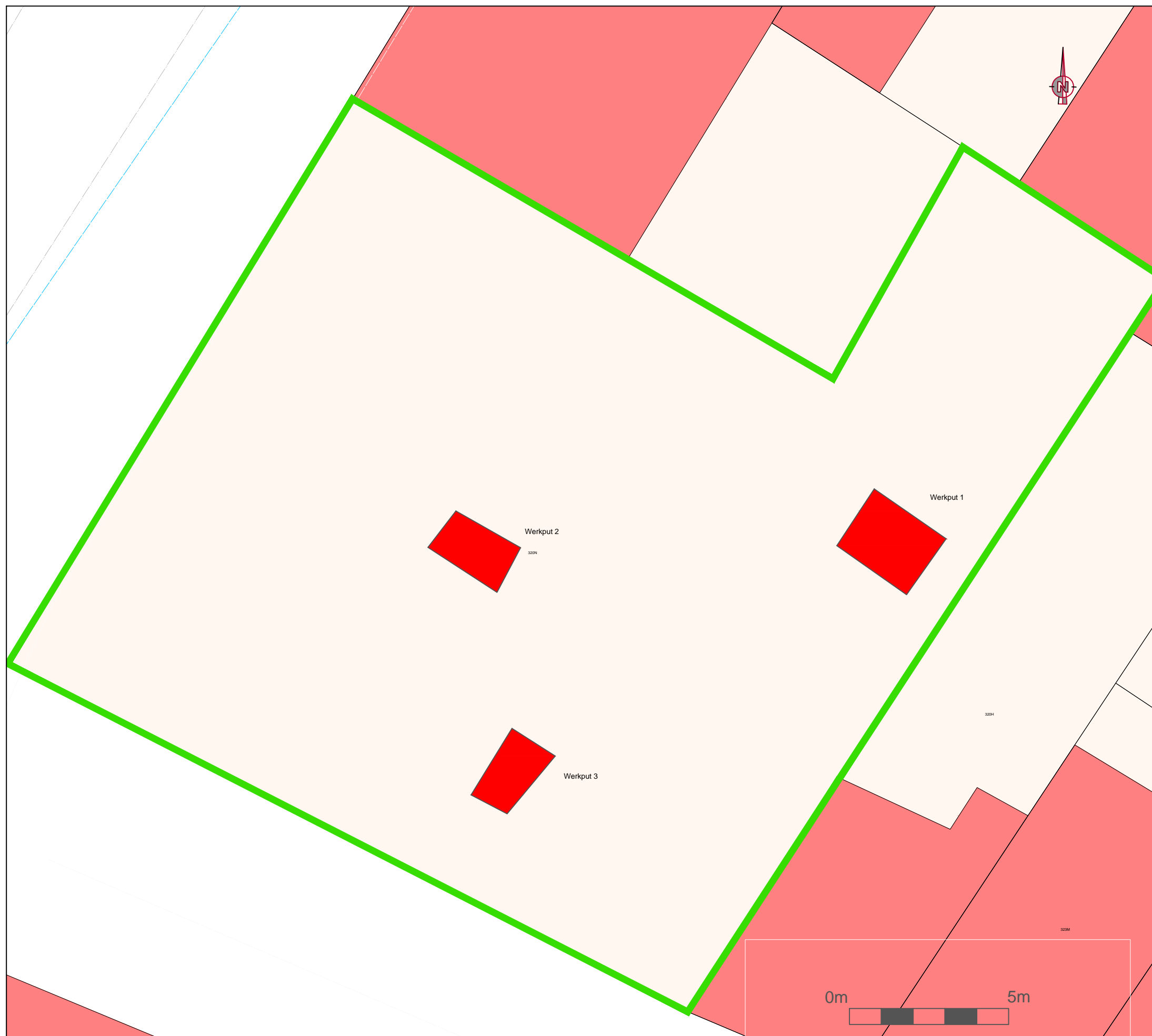
SPORENLIJST								
Spoornummer	Werkput	Vlak	Vorm	Beschrijving	Inclusies			Datering
wp1s1	1	1	vierkant	Donkergrijs-bruin-geel	mortel	houtschoor	keramiek	late middeleeuwen
wp2m1	3	1	lineair	muur, fundering				post-middeleeuws
wp3m1	3	1	lineair	muur, fundering bestaande uit kalkmortel, zandsteen en baksteen				post-middeleeuws
wp3s1	3	1	rond	paalkuil, donkergrijs-zwart	hout			post-middeleeuws?

VONDSTENLIJST					
Vondstnr	Werkput	Spoornr	Materiaal soort	Determinatie	Datering
1	1	Laag 2 (bovenaan)	Keramiek	Roodbakkend aardewerk	Post-middeleeuws of recenter
2	1	Laag 2 (onderaan)	Keramiek	Steengoed Raeren, rood aardewerk met engobe, luxe aardewerk, lokaal grijs aardewerk	Laat- & postmiddeleeuws materiaal
3	1	Laag 5	Keramiek	Protosteengoed, Elmpeter-waar, roodbakkend aardewerk	Laatmiddeleeuws materiaal
4	1	Stort	Keramiek	Rijnlands steengoed, steengoed Raeren, Elmpeter-waar, roodbakkend aardewerk met engobe, lokaal grijs aardewerk	Laat- & postmiddeleeuws materiaal
5	2	Laag 3	Keramiek	Protosteengoed, Steengoed Raeren	Laat- & postmiddeleeuws materiaal

PLANNENLIJST

Plan 1 Werkputinplanting bestaande toestand

Plan 2 Allesporenplan

**ARCHEOLOGISCHE
PROSPECTIE MET
INGREEP IN DE BODEM -
ZOUTLEEUW -
DR. R. LOWETSTRAAT**

Opdrachtgever

Familie Vangeffelen
J. Vandenbemptlaan 43
3001 Heverlee

Opdrachtnemer

Merelnest 5
B-3470 Kortenaken
+(32)491/ 74 60 77
info@archebo.be

**WERKPUTINPLANTING
BESTAANDE TOESTAND**

April 2015

PLAN 1

Legende

- onderzoeksgebied
- werkputten
- WP1 werkputnummer

opmeting: Jonas Artois Landmetingen

